

Asia: VN/9727/2025

Lausuntopyyntö hallituksen esityksestä eduskunnalle vammaispalvelulain 2 §:n muuttamiseksi

Lausuntopyynnön kysymykset

1. Lausunnonantajan organisaatio

Järjestö

2. Auttaako elämänvaiheita koskeva säännös yhdessä säännöskohtaisten perusteluiden kanssa arvioimaan, milloin on kyse sellaisesta avun ja tuen tarpeesta, johon tulee vastata vammaispalvelulain mukaisin palveluin?

Ei

Voit halutessasi perustella vastausta tai lisätä muutosehdotuksen

Rusetti ry toistaa 30.5.2024 antamassaan lausunnossa vammaispalvelulain soveltamisalan aiemmasta muutosehdotuksesta ja erityisesti 2 § 3 mom. elämänvaiherajauksen lisäämisestä soveltamisalaan esittämänsä huomiot. Vammaispalvelulaki on erittäin perus- ja ihmisoikeusherkkää lainsäädäntöä. Siksi säätelyn selkeydelle ja tarkkarajaisuudelle on asetettava erittäin korkeat vaatimukset.

Rusetti ry muistuttaa, että vammaisten henkilöiden vammansa vuoksi tarvitsemat palvelut tulee vammaispalvelulain mukaan myöntää yksilöllisesti, jokaisen henkilön toimintakyvyn ja tarpeiden mukaisesti. Vammaispalvelulain mukaisilla palveluilla mahdollistetaan vammaisen henkilön yhdenvertainen asema muihin yhteiskunnan jäseniin verrattuna.

Lisäksi Rusetti ry haluaa korostaa, että sosiaalihuoltolain mukaiset palvelut on tarkoitettu lyhytaikaiseen käyttöön ja ne ovat määrärahasidonnaisia. Sosiaalihuoltolain palveluvalikoima ei maksimissaankaan vastaa vammasta johtuvien palveluiden tarvetta eikä määrää elämänmittaisella matkalla.

Rusetti ry yhtyy CP-liiton lausunnossaan esittämään, ”perustelu, jonka mukaan säännöksen sisältöä on vain tarkennettu sen soveltamisen helpottamiseksi, on kestävä. Vaikka säännös ei muodollisesti muuttaisi oikeustilaa, se ohjaa viranomaisia poissulkemaan palveluista henkilöitä elämänvaiheeseen perustuvalla yleistyksellä.”

Professori Salminen muistutti 22.11.2024 antamassaan lausunnossa sosiaali- ja terveysvaliokuntaa huomioimaan, että missään elämänvaiheessa vammaista henkilöä ei vain elämänvaiheensa vuoksi tule asettaa tosiasiallisesti muita epäedullisempaan asemaan. Nyt esitetty sääntely johtaa vammaisia henkilöitä eriarvoistaviin käytäntöihin eri hyvinvointialueilla, mikä on ristiriidassa perustuslain 6§ 2.mom syrjintäkiellon sekä Suomea sitovan YK:n vammaissopimuksen 5 artiklan syrjintäkiellon kanssa.

Säännöksen perusteluissa on mainittu iäkkäiden henkilöiden palvelutarpeen ja palveluiden määrittelyn työkaluna käytettäväksi vanhuspalveluiden lakisääteinen RAI-arviointimenetelmä. Rusetti haluaa muistuttaa, että RAI-arviointimenetelmä ei sovellu käytettäväksi työkaluna vammaisten henkilöiden palvelutarpeen selvittämiseen, koska se ei riittävästi huomioi itsemääräämisoikeutta ja itsenäistä elämää.

3. Turvaako esitys vammaispalveluita aiemmin saaneiden vammaisten henkilöiden oikeuden saada vammaispalveluita myös ikääntyessä?

Ei

Voit halutessasi perustella vastausta tai lisätä muutosehdotuksen

Rusetti ry kannattaa, että uusi laki ottaa huomioon myös palveluiden jatkuvuuden silloin, kun vammaisen henkilö on käyttänyt vammaispalveluita aiemmissa elämänvaiheissa. Nyt esitetty säännösmuutos ei kuitenkaan takaa palveluiden jatkuvuutta vammaisen henkilön ikääntyessä, mikä voi johtaa palveluiden jatkuvuuden vaarantumiseen. Tämä säännösmuutos lisää harkintamahdollisuuksia olla myöntämättä vammaispalvelulain mukaisia palveluita vammaisille henkilöille, joille ne ovat välttämättömiä. Tämä ei ole perus- ja ihmisoikeusmyönteistä lain valmistelua eikä - laadintaa.

Rusetti ry yhtyy Ihmisoikeuskeskuksen huomioihin ja huoleen, siitä että nykyinen esitys ei vastaa perustuslakivaliokunnan lausunnossaan (PeVL 79/2022 vp) esittämiä erityisesti ikään perustuvien erotteluperusteiden käytön edellytyksistä ja korkeista perusteluvaatimuksista.

Yhdenvertaisuuden toteutumiseksi sekä ikääntyneillä vammaisilla ja ikääntyneinä vammautuneilla (sairauden tai tapaturman takia) henkilöillä tulee olla pääsy vammaispalvelulain mukaisiin erityispalveluihin. Muistutamme, että monissa elämänmittaisissa vammoissa ja pitkäaikaissairauksissa esiintyy myöhäisoireita, jotka alkavat aikuisiällä. Myöhäisoireita ei tule sekoittaa elämänvaiheesta tai vanhuudesta johtuvaan toimintakyvyn heikentymiseen ja evätä

palveluja sillä perusteella. Myös henkilöt voivat ikääntyessään vammautua tai sairastua pitkäaikaisesti, jolloin pääsy vammaispalvelulain mukaisiin palveluihin on taattava.

Rusetti on huolissaan erityisesti ikääntyneiden vammaisten naisten turvallisuudesta kotihoidon asiakkaana. Vammaiset tytöt ja naiset ovat tutkimusten mukaan monin kertaan alttiimpia väkivallalle sekä seksuaaliselle väkivallalle ja -hyväksikäytölle. Vammaisten tyttöjen ja naisten kohdalla väkivallantekijä on usein läheinen tai ammattilainen (esim. kotihoidon tai asumispalvelun työntekijä). Kotihoidon sisältöön tai toteuttajaan vammaisen nainen ei voi riittävästi vaikuttaa omien tarpeidensa turvaamiseksi. Erityisesti tämä huoli on vammaisten tyttöjen ja naisten oikeudesta valita häntä avustavan henkilön sopivuus intiimeissä ja sukupuolisensitiivisissä toiminnoissa (wc-käynnit, suihkut, pukeutuminen etc.). Tämä oikeus heikentyy merkittävästi tai poistuu kokonaisuudessaan kotihoidon palvelussa, jossa palvelun käyttäjä ei voi valita häntä avustamaan tullutta henkilöä. Tämän oikeuden puuttuminen lisää turvattomuuden tunnetta ja altistaa erityisen haavoittuvassa asemassa olevat, tässä tapauksessa vammaiset tytöt ja naiset, väkivallan uhan alle.

Rusetti ry yhtyy Kirkkohallituksen näkemykseen ns. kolmannen iän sisällyttämisestä aikuisuuteen, mikäli elämänvaiheet sisällytetään edelleen lakiin. ”Lakiesityksessä aikuisuuden ja vanhuuden välistä rajaa ei ole riittävästi selvennetty. Rajan ei tulisi kulkea 65 ikävuodessa, vaan ns. kolmas ikä tulisi sisällyttää aikuisuuteen, sillä se sisältää samanlaisia yhteiskunnallisen osallistumisen muotoja kuin aikuisuus. Vanhuus alkaisi vahvemman tuen ja hoivan tarpeesta. Tällöin kun vammaisen henkilö ei tarvitse vielä varsinaisesti hoivaa vaan apua arkeensa, sitä tulisi verrata aikuisuuden normaaleihin toimintoihin.”

4. Täydentääkö elämänvaiheita koskeva säännösehdotus jo hyväksyttyä soveltamisalakokonaisuutta riittävästi sen turvaamiseksi, että vammaispalvelulaki säilyy erityislakina?

Ei

Voit halutessasi perustella vastausta tai lisätä muutosehdotuksen

Rusetti ry vaatii säännösehdotuksen hylkäämistä.

Rusetin näkemyksen mukaan elämänvaiheita koskeva säännösehdotus ei täydennä kokonaisuutta riittävästi eikä varmista, että vammaispalvelulaki säilyy erityislakina. Tämä aiheuttaa suuria ongelmia. Elämänvaihe on käsitteenä yleistävä, epätäsmällinen ja tulkinnanvarainen, eikä se ole yksiselitteisesti täsmennettävissä siten, ettei se vaarantaisi yhdenvertaisuutta ja sekä vammaisten henkilöiden että päätöksistään vastaavien sosiaalialan työntekijöiden oikeusturvaa.

Säännösehdotus korostaa sosiaalihuoltolain mukaisten palveluiden ensisijaisuutta ja heikentää tätä kautta palveluita tarvitsevien henkilöiden yhdenvertaisuutta. Rusetti on huolissaan sosiaalihuoltolain

mukaisen palveluiden määrärahasidonnaisuudesta, joka vaarantaa vammaisen henkilön välttämättä tarvitsemien erityispalvelujen tosiasiallisen toteutumisen.

Tähän saakka vammaisuuden takia välttämättä tarvittavien erityispalvelujen tosiasiallista toteutumista on turvattu erityisen järjestämisvelvollisuuden kautta. Erityislaille ominainen vaatimus on ollut selkeä ja tarkkarajainen määritelmä siitä, kenellä on oikeus juuri tämän lain mukaisiin palveluihin. Oikeuskäytäntöihin nojaten, lakia lukemalla, niin sosiaalityöntekijä kuin vammaisen henkilö on saanut käsityksen siitä.

Vanhaa vammaispalvelulakia täydennettiin osittaisuudistuksilla vahvistamalla oikeutta henkilökohtaiseen apuun (2008) ja korostamalla itsenäisen elämän toteutumista ja asiakkaan osallisuutta. Nykyisen lain tarkoitusta ja tavoitteita on merkittävästi rajattu, mm. poistamalla laista viittaukset yhdenvertaisuuslakiin ja erityisesti YK:n vammaisyleissopimukseen, osallisuuteen ja osallistumiseen yhteiskuntaan yhdenvertaisesti muiden kanssa sekä itsenäiseen elämään.

Rusetti ry yhtyy Ihmisoikeuskeskuksen huoleen ja näkemykseen sosiaalipalveluiden järjestämisen haasteista: ”Luonnoksessa todetaan, että vaikka yleislain mukaisiin palveluihin ei yleensä ole subjektiivista oikeutta, iäkkäille henkilöille on kuitenkin tarjottava heidän yksilöllisiin tarpeisiinsa vastaavat palvelut. Siksi palvelujen järjestämisen resurssit tulee mitoittaa hyvinvointialueilla siten, että erilaisia palveluja on tarjolla sekä väestö- että yksilötasolla. Tämä pitää toki paikkansa. Hallitus on kuitenkin esittänyt hyvinvointialueille uusia säästötavoitteita. Hallitukselle on varmasti selvää, että säästötavoitteita voidaan hakea lähinnä vain määrärahasidonnaisista palveluista, kuten sosiaalihuoltolain mukaisesta kotipalvelusta.”

Rusetti ry kannattaa Näkövammaisten liitto ry:n esittämää säännösmuutosta, jossa elämänvaihe käsite korvataan elämäntilanteella tai vähintäänkin sen lisäämistä elämänvaiheen rinnalle. ”Mikäli esitysluonnosta ei hylätä kokonaan, Näkövammaisten liitto esittää ehdotettuun uuteen 2 §:n 4 momenttiin säännösmuutosta, jossa korvataan elämänvaiheen käsite elämäntilanteen käsitteellä, täsmennetään viittausta vammaispalvelulain 1 §:ään ja vahvistetaan palveluiden jatkuvuutta koskevaa säännöstä (lisäykset lihavoituna sekä [hakasulkeissa] ja poistot ylivaiheina sekä {aaltosulkeissa}). Erilaisia sulkeita on käytetty saavutettavuuden vuoksi, jotta näkövammaiset ruudunlukuohjelman käyttäjät voivat havaita muutokset yhdenvertaisesti näkevien kanssa.

Näkövammaisten liiton muutosehdotus esitysluonnoksessa ehdotettuun 2 §:n 4 momenttiin:

Tämän lain perusteella järjestetään palveluita niille vammaisille henkilöille, joiden toimintarajoitteesta johtuva välttämätön avun ja tuen tarve poikkeaa kyseessä olevaan {elämänvaiheeseen} [elämäntilanteeseen] tavanomaisesti kuuluvasta avun ja tuen tarpeesta.

{Elämänvaiheilla tarkoitetaan tässä laissa lapsuutta, nuoruutta, aikuisuutta ja vanhuutta.}

Lain [1 §:ssä säädetty] tarkoitus tulee ottaa huomioon arvioitaessa eri {elämänvaiheissa} [elämäntilanteissa] olevien vammaisten henkilöiden oikeutta saada tämän lain perusteella palveluita. Tarkoituksena on, että vammainen henkilö voi [toteuttaa itsemääräämisoikeuttaan ja] toimia [itsenäisesti ja] yhdenvertaisena yhteiskunnan jäsenenä kaikissa {elämänvaiheissa} [elämäntilanteissa].

Elämänvaiheen käsite tulee korvata vammaisen henkilön yksilöllisten tarpeiden huomioimiseen ohjaavalla elämäntilanteen käsitteellä. Professori Salmisen mukaan (asiantuntijalausunto perustuslakivaliokunnalle syksyllä 2024) soveltamisalan osalta on kyettävä jo säännöksessä varmistamaan, että sääntely ei hämarrä sitä, että kysymys on aina yksilöllisen tarpeen määrittelystä. Lisäksi elämäntilanteen käsite ohjaa myös huomioimaan kokonaisvaltaisemmin ihmisen erilaiset yksilölliset sosiaaliset roolit, ei vain elämänvaiheeseen ennako-oletusten mukaan kuuluvia rooleja. Tämä edellyttää, että elämäntilanne myös määritellään. Tiivistetysti elämäntilanteella tarkoitetaan tilannetta, jossa henkilö elää, mukaan lukien sosiaaliset, taloudelliset ja henkilökohtaiset olosuhteet.

Myös esitysluonnoksen perusteluissa (s. 8) mainitaan, että vammaispalveluilla on voitava vastata yhdenvertaisesti eri tavoin ja erilaisissa elämäntilanteissa ja -vaiheissa elävien vammaisten henkilöiden yksilöllisiin tarpeisiin. Säännösten ja perustelujen tulisi vastata toisiaan. Lisäksi vammaispalveluilla on voitava vastata yhdenvertaisesti myös eri syistä ja erilaisissa elämäntilanteissa ja -vaiheissa vammautuvien henkilöiden yksilöllisiin tarpeisiin.

Sosiaali- ja terveysvaliokunta (StVM 28/2024, s. 7) käytti mietinnössään elämänvaiheen ja elämäntilanteen käsitteitä rinnakkain: ”...asiakkaan palvelutarpeen arviointia ja asiakassuunnitelmaa tehtäessä tulee ottaa huomioon henkilön elämänvaihe ja elämäntilanne.” Eli yhtenä vaihtoehtona voisi olla vähintään se, että elämänvaiheen käsitteen rinnalle säännökseen lisätään elämäntilanteen käsite.

Täsmällisempi viittaus vammaispalvelulain tarkoituspykälään:

Soveltaessaan vammaispalvelulakia sosiaalialan työntekijät hyvin mahdollisesti sivuuttavat vammaispalvelulain tarkoitussäännöksen eivätkä tunne sitä. Tämän vuoksi tarkoitussäännökseen tulee viitata täsmällisesti pykälänumerolla eikä vain yleisellä viittauksella lain tarkoitukseen. Lisäksi sosiaali- ja terveysministeriön ehdottama muotoilu nostaa esiin vain yhden kohdan tarkoitussäännöksestä (yhdenvertaisuus), vaikka lain tarkoitussäännöstä on noudatettava kokonaisuutena. Tarkoitussäännöksestä tulee yhdenvertaisuuden lisäksi Näkövammaisten liiton edellä ehdottamalla tavalla mainita ainakin itsenäisyys ja itsemääräämisoikeus.

Palveluiden jatkuvuutta koskevan säännöksen täsmentäminen:

Palveluiden jatkuvuuden turvaamisesta säädetään jo sosiaalihuoltolain 38 §:n 3 momentissa ja vammaispalvelulain 5 §:n 1 momentissa. Mikäli vammaispalvelulain uudessa 2 §:n 4 momentissa halutaan vahvistaa vammaispalveluiden jatkuvuuden turvaamista, tulee säännöksessä käyttää vahvempaa verbiä kuten ”turvata”. Lisäksi siinä tulee mainita, että kyse on nimenomaan vammaispalveluiden jatkuvuuden turvaamisesta.”

5. Mitä muuta haluat sanoa esityksestä?

Rusetti ry on äärimmäisen huolissaan vammaisten henkilöiden ihmisoikeuksien toteutumisesta ja hyvinvointialueiden uusista lain tulkinnoista sekä osittain lainvastaisista soveltamisohjeista, jotka heikentävät merkittävästi asiakkaiden asemaa ja rajaavat viranomaisten harkintavaltaa asiakkaan etua vaarantavalla tavalla.

Uudessa laissa korostuu vammaispalvelulain toissijaisuus, joka luo palveluista päättävälle viranomaisille virheellisen käsityksen ensisijaisten lakien perusteella järjestettävien palveluiden soveltuvuudesta vammaisille henkilöille.

Rusetti ry jakaa Ihmisoikeuskeskuksen käsityksen, jonka mukaan YK:n vammaisyleissopimus edellyttää, että vammaisia henkilöitä kohdellaan yhdenvertaisesti sekä keskenään että suhteessa muihin ihmisiin. Vammaispalvelulaki sisältää palveluja, joita muu lainsäädäntö ei sisällä ollenkaan tai sisältää ne sisällöltään heikompina, maksullisina tai sellaisina, joihin ei ole subjektiivista oikeutta. Lainvalintaa koskevat säännökset ovat sopusoinnussa YK:n vammaisyleissopimuksen kanssa, jos ja vain jos ne johtavat siihen, että vammaisia henkilöitä kohdellaan lainsäädännön kokonaisuudessa yhdenvertaisesti.

Täckman Anni

Vammaisten naisten valtakunnallinen yhdistys - Rusetti ry